

4. КРИМІНАЛЬНЕ ПРАВО ТА КРИМІНОЛОГІЯ. КРИМІНАЛЬНО-ВИКОНАВЧЕ ПРАВО. КРИМІНАЛЬНИЙ ПРОЦЕС ТА КРИМІНАЛІСТИКА. СУДОВА ЕКСПЕРТИЗА. ОПЕРАТИВНО-РОЗШУКОВА ДІЯЛЬНІСТЬ. СУДОУСТРІЙ. ПРОКУРАТУРА ТА АДВОКАТУРА

DOI: 10.35774/app2021.04.82
УДК 343.136

Петро Декайло,
старший викладач кафедри
кримінального права та процесу
Західноукраїнського національного
університету
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-3711-0065>

Іванна Чапля,
студентка юридичного факультету
Західноукраїнського національного
університету

ЗНАЧЕННЯ УГОДИ ПРО ПРИМИРЕННЯ В КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ

Стаття присвячена дослідженню угоди про примирення у кримінальному провадженні. У статті розглянуто положення чинного кримінально-процесуального законодавства щодо укладення угоди про примирення. Висвітлено значення даної угоди в кримінальному провадженні а також проблеми що виникають у зв'язку з її укладенням.

Ключові слова: угода про примирення, кримінальне провадження, підозрюваний, обвинувачений, потерпілий.

Декайло П., Чапля И.

Значение соглашения о примирении в уголовном процессе

Статья посвящена исследованию соглашения о примирении в уголовном производстве. В статье рассмотрены положения действующего уголовно-процессуального законодательства по заключению соглаше-

© Петро Декайло, Іванна Чапля, 2021

ния о примирении. Отражено значение данного соглашения в уголовном производстве а также проблемы, возникающие в связи с ее заключением.

Ключевые слова: соглашение о примирении, уголовном производстве, подозреваемый, обвиняемый, потерпевший.

Decailo P., Chaplia I.

The importance of the reconciliation agreement in the criminal process

The article is devoted to the study of the conciliation agreement in criminal proceedings. The article considers the provisions of the current criminal procedure legislation on the conclusion of a conciliation agreement. The significance of this agreement in criminal proceedings is highlighted and problems that arise in connection with its conclusion.

With the entry into force of the new Criminal Procedure Code of Ukraine in 2012, there was an innovation provided by Ch. 35. This is a criminal proceeding based on a conciliation agreement. This implementation is due to the dehumanization and democratization of society. It provides for the resolution of a criminal conflict by concluding a conciliation agreement between the injured party and the suspect or accused, which does not pose a great public danger. The parties in this case independently decide on the conditions of release from criminal liability, sentencing, compensation. The introduction of this institute has led to many opinions among scientists about the negative or positive aspects of its activities. It is new to criminal justice, and the mechanism for implementing agreements needs some improvement, further research and more jurisprudence. Which makes the relevance of this study.

According to the Criminal Procedure Code of Ukraine, the main task of the criminal process is to protect the rights, freedoms, legitimate interests of the person involved in criminal proceedings. These provisions are implemented in connection with the reform and improvement of the rules of criminal procedure law of Ukraine, which are implemented in accordance with international human rights standards. This testifies to Ukraine's transition to European standards in criminal proceedings. Proceedings based on an agreement between the victim and the suspect or accused ensure the interests of individuals and also facilitate the speedy resolution of the case, without lengthy pre-trial and trial proceedings.

Keywords: conciliation agreement, criminal proceedings, suspect, accused, victim.

Постановка проблеми. З набранням чинності Кримінально-процесуального кодексу України 2012 року, з'явилося нововведення, передбачене Гл. 35. Йдеться про кримінальне провадження на підставі угоди про примирення.

Дане впровадження зумовлене дегуманізацією та демократизацією суспільства. Воно передбачає вирішення кримінального конфлікту шляхом укладення угоди про примирення між потерпілою стороною та підозрюваним чи обвинувачуваним, який не становить великої суспільної небезпеки. Сторони в даному випадку самостійно вирішують питання умов щодо звільнення від кримінальної відповідальності, призначення покарання, відшкодування.

Впровадження даного інституту зумовило безліч міркувань серед науковців щодо негативних чи позитивних аспектів його діяльності. Він є новим для кримінального судочинства, також механізм реалізації угод потребує певного вдосконалення, подальшого дослідження та більшої судової практики. Що й спричиняє актуальність даного дослідження.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідження, які стосуються угоди про примирення, здійснили такі відомі вчені, як: Х. Д. Аликперов, І. В. Басиста, Ю. В. Баулін, І. А. Войтюк, Л. В. Головка, С. В. Давиденко, І. В. Діков, В. В. Землянська, Х. Зер, Н. С. Карпов, В. Т. Маляренко, Р. В. Новак, В.Т. Нор, О.О. Леляк, В. Перепада, П. В. Пушкар, Н.О. Турман, І. Тітко, М. І. Хавронюк, Є. Шаблін, А. О. Шпачук, А. М. Ященко та ін.

Метою статті є дослідження угоди про примирення, її значення, ознак, підстави, етапів, проблем укладення, а також особливостей кримінального провадження на підставі угоди про примирення.

Виклад основного матеріалу дослідження. Відповідно до ст. 468 КПК угоди в кримінальному провадженні укладаються:

- для примирення між потерпілим та підозрюваним чи обвинувачуваним;
- угода про визнання винуватості між прокурором та підозрюваним чи обвинувачуваним про визнання винуватості.

Можемо назвати основну мету угод у кримінальному провадженні:

по-перше, це заощадження ресурсів і часу під час кримінального провадження;

по-друге, це полегшує роботу суду та органів досудового розслідування, зменшується навантаження на них.

Введення в Україні кримінального провадження на підставі угод є наслідком взятих до уваги рекомендацій міжнародно правових актів, які повинні забезпечити стандартизацію законодавства різних держав з метою забезпечення дотримання прав людини та її основоположних свобод. До цих документів відносимо: Рекомендацію № 6 R (87) 18 Комітету Міністрів Ради Європи «Щодо спрощення кримінального правосуддя» від 17.09.1987 р., Рекомендація № R (99) 19 від 15.09.1999 р. Комітету Міністрів Ради Європи державам-членам щодо медіації у кримінальних справах, Рамкове рішення Ради ЄС «Про місце жертв злочинів у кримінальному судочинстві» від 15.03.2001 р. [2, с. 2].

Слід зазначити, що Українське законодавство враховує практику ЄСПЛ. Зокрема, в ч. 5 ст. 8, та ст. 9 КПК зазначають, що принцип верховенства права у кримінальному процесі та кримінальне процесуальне законодавство України застосовується з урахуванням практики ЄСПЛ. Передбачається також обов'язковість виконання рішень ЄСПЛ у справах проти України.

Система примирення потерпілого з обвинуваченим чи підозрюваним стала дуже важливою для українського та міжнародного законодавства. Опитування адвокатів та слідчих показує, що вони позитивно ставляться до даного інституту. У Київській, Харківській, Запорізькій, Дніпропетровській, Одеській областях отримано таку статистику, «за» виступили: 83,15% працівників слідчих підрозділів, 93,72% працівники суду, 76,90% захисників [2, с. 3].

Науковці зазначають, що закріплення та реалізація угод про примирення є реалізацією відновного, так званого реституційного, правосуддя. Такий розвиток судочинства стає все дедалі більше розвиватися в світі. Наслідком добровільної угоди про примирення має стати задоволення інтересів як потерпілого, так і підозрюваного чи обвинуваченого у вчиненні кримінального правопорушення. Дана угода повинна поновити якнайшвидше й у повній мірі права потерпілого внаслідок дій обвинуваченої особи [8, с. 273]. Виключно каральна реакція на злочинні діяння не може в повній мірі забезпечити права підозрюваного, обвинуваченого та потерпілого, тому концепція захисту прав людини, що діє на міжнародному рівні та закріплена в міжнародних документах підтверджує відступ від неї.

Угода про примирення – це угода між потерпілим та особою що притягається до кримінальної відповідальності, в якій погоджуються умови відповідальності підозрюваного або обвинуваченого у разі вчинення ним дій, спрямованих на відшкодування шкоди, завданої кримінальним правопорушенням [9, с. 187]. Це не одностороння заява потерпілого, а взаємна угода на мирне вирішення конфлікту, домовленість якої здійснюється самостійно потерпілим та з іншого боку підозрюваним чи обвинуваченим [8, с. 275].

Примирення – це досягнення порозуміння чи миру між потерпілим та особою, яка притягається до відповідальності, встановлення безконфліктного стану над ними. Умовою такого примирення є відшкодування потерпілому моральної, матеріальної чи іншої шкоди. У передбачених законом України про кримінальну відповідальність та КПК випадках, примирення є підставою для закриття кримінального провадження.

Саєнко Г. Є. зазначає, що юридичний факт – це вчинення особою кримінального правопорушення є підставою виникнення відносин, через які особи вступають, з метою укладення угоди. Існують три групи умов, які є необхідними для укладення угоди. Зокрема: 1) умови про предмет укладеної угоди; 2) умови, визначені законом як істотні або як такі, що є необхідними для угоди окремого виду; 3) умови, щодо яких має бути досягнуто згоди.

Підставою для укладення угоди про примирення є факт примирення потерпілої особи з порушником. Вона реалізується лише добровільною волею потерпілого. Дана процедура може бути реалізована як під час досудового розслідування, так і під час судового розгляду до виходу суду до нарадчої кімнати для ухвалення вироку. Ініціатором укладення угоди про примирення може бути потерпілий, а також підозрюваний чи обвинувачений. Підозрюваний, обвинувачуваний може ініціювати угоду, якщо він визнав свою вину та хоче відшкодувати шкоду, всі збитки потерпілого.

Розгляд кримінального провадження за укладеною угодою між сторонами економить час як потерпілого, так і обвинуваченого чи підозрюваного, адже як часто буває, кримінальне провадження розтягується на довгий час.

Науковці визначають такі етапи та умови укладення угоди про примирення у кримінальних провадженнях:

- Етапи: 1) ініціювання угоди;
- 2) підготовка та укладення угоди;
- 3) виконання угоди.

Умови: приватний інтерес особи, лише певна категорія кримінальних правопорушень, обов'язок обвинуваченого, підозрюваного відшкодувати шкоду, добровільність угоди, ініціювання угоди в будь-який етап кримінального провадження [2, с. 6].

КПК передбачає наявність уповноважених осіб що діють в інтересах сторін для досягнення певних умов угоди. В інтересах потерпілого може діяти представник, підозрюваного чи обвинуваченого – захисник. Також законом передбачені особи, які будуть уповноважені діяти в інтересах сторін для проведення перемовин, досягнення згоди.

Виникає перша проблема – це не визначений статус особи-посередника чи медіатора, який сприятиме укладенні угоди. Вважаємо, що доцільним буде внести корективи в КПК та чітко закріпити таку особу в законодавстві. Дане питання гальмує розвиток інституту угоди про примирення, адже інколи сторонам важко досягнути компромісу і домовитися.

Необхідно прийняти досвід інших країн, та звернути увагу на те, що в Рекомендації Комітету Міністрів Ради Європи щодо медіації в кримінальних справах, вказується, що медіація потребує спеціальної підготовки, кваліфікації та знань, зокрема правових та психологічних [8, 275].

Кодексом передбачено, що угода про примирення може бути укладена лише в справах щодо кримінальних проступків, нетяжких злочинів, а також в кримінальному провадженні у формі приватного обвинувачення.

Основним методом регулювання кримінального провадження на підставі угод є диспозитивний. Змістом даного провадження є сукупність прав та обов'язків, здійснюючи які, сторони можуть досягти компромісу, взаємної згоди. Науковці зазначають, що правові норми даного провадження діють відповідно до принципу пропорційності, за допомогою якого сторони досягають згоди в протилежних інтересах [6].

Зміст угоди про примирення чітко передбачається ст. 471 КПК. Зокрема, в угоді мають бути викладені обставини справи, сторони, розмір шкоди, узгоджені елементи покарання, дії обвинуваченого на користь потерпілого, строк, в який він повинен це зробити чи, наприклад, вчинення певних дій, поки стан потерпілого не покращиться. В угоду завжди закладається міра покарання, відшкодування шкоди, суть підозри.

Свої особливості має угода про примирення, якщо її стороною чи сторонами є неповнолітні. У такому разі необхідна участь представників і захисників неповнолітнього. Якщо неповнолітньому виповнилося 16 років, він має право укладати угоду про примирення за згодою його законного представника, про це має бути зазначено в угоді та закріплено підписом неповнолітнього та представника [1, с. 13].

Сутність даної угоди полягає в тому, що розширено права потерпілого, адже свої права та законні інтереси він може реалізувати як шляхом відшкодування шкоди, так і здійсненням певних дій на його користь, за домовленістю сторін [6]. Можна зазначити, що існує думка, що слід ознайомлювати потерпілого з його правом на примирення, коли він набуває свого статусу [2, с. 8].

Слідчий, прокурор та суддя не мають права втручатися в процес укладення угоди чи досягнення умов договору, адже це заборонено ч. 1 ст. 469 КПК.

У даних випадках роль слідчого полягає в пред'явленні підозри особі. Адже, під час досудового розслідування ініціювати угоду може лише особа зі статусом підозрюваного. Повинна бути складена підозра, кваліфікація та зміст кримінального правопорушення підозрюваній особі.

Різні автори підтримують різні думки щодо положення ініціювання угоди органами кримінального провадження. Одні підтримують, однак більшість заперечує, пояснюючи це тим, що це може призвести до зловживань посадовим становищем і корупції.

Незважаючи на це, суд як і слідчий має певний обов'язок. Не залежно від стадії кримінального провадження на якому уклалася угода суд зобов'язаний перевірити чи є укладена угода добровільною, тобто без застосування примусу, насильства, погроз, обіцянок (ч. 6 ст. 474 КПК).

Коли угода є укладеною, слідчий разом з обвинувальним актом направляє її до суду. В суді вона підлягає розгляду і на її підставі суддя постановляє вирок. Обставини справи суддею не розслідується, він розглядає такі обставини як добровільність, роз'яснює сторонам їхні права, перевіряє щоб особи розуміли, що вони є обмеженими в своїх правах, щодо оскарження вироку. Суд також може відмовити в затвердженні угоди, дані підстави передбачені п. 7 ст. 474 КПК.

Слід назвати наслідки невиконання угоди. При порушенні прав потерпілого, він за допомогою свого захисника чи сам звертається до суду з повідомленням що угода не виконується. Якщо угода була укладена під час досудового слідства, то суд повертає дану справу на цю стадію, слідство продовжується, якщо на етапі судового розгляду, суд скасовує вирок та починає розгляд спочатку, досліджуючи всі обставини.

Умисне невиконання угоди є підставою для притягнення особи до відповідальності, встановленої законом (ст. 476 КПК).

Суди часто відмовляються у затвердженні угод про примирення або про визнання винуватості.

Аналізуючи судову практику, можна зазначити основні підстави, що слугують відмовою судом в затвердженні угоди, укладеною на досудовому розслідуванні:

- неправильно обраний вид покарання;
- неправильна кваліфікація кримінального правопорушення;
- не взяття до уваги ст. 70 ККУ щодо призначення покарання особі за сукупністю злочинів;
- укладення угоди за ініціативи органів чи посадових осіб кримінального провадження;
- угода була укладена не добровільно, сторони не дійшли згоди чи відмовилися від угоди.

Більшість цих підстав виникає саме через брак нормативно-правового регулювання угоди про примирення в КПК.

Так як ні слідчий, ні прокурор не має права втручатися в зміст укладеної угоди, а вона перевіряється лише суддею, це призводить до того, що більшість угод суд відхиляє через недостатність у сторін юридичних знань щодо кваліфікації та розміру покарання. А ч. 8 ст. 474 КПК передбачає неможливість повторного звернення з угодою в одному кримінальному провадженні. Угоди про примирення також відмовляються в затвердженні через те, що попри завдану шкоду приватному інтересу потерпілому є шкода суспільству чи порушення громадського порядку.

Ще одною проблемою, яку зазначають науковці, є відсутність встановленого строку, який надається сторонам для укладення угоди, домовленості, складання тексту. Тому, в законодавстві слід установити строк, що надаватиметься сторонам угоди на проведення домовленостей, а також надати повноваження слідчому припиняти на цей час досудове розслідування. Сім робочих днів буде цілком достатньо для розробки даної угоди сторонами [5, с. 254].

Таким чином, науковці відокремлюють такі проблеми в укладенні угод про примирення в кримінальному провадженні як: недосконалість норм КПК, які в повній мірі не регулюють дане питання; відсутність чіткого закріплення прав та статусу суб'єктів даної угоди; суб'єктивний підхід у кримінальному провадженні з боку уповноважених суб'єктів здійснення кримінального процесу [1, с. 16].

Висновки. Відповідно до КПК основним завданням кримінального процесу є захист прав, свобод, законних інтересів особи учасника кримінального провадження. Дані положення реалізуються у зв'язку з реформацією та вдосконаленням норм кримінального процесуального права України, які впроваджуються відповідно до міжнародних стандартів прав людини. Це засвідчує перехід України в кримінальному процесі до європейських стандартів. Провадження на підставі угоди, що виникає між потерпілим та підозрюваним чи обвинуваченим забезпечує інтереси осіб а також сприяє швидкому вирішенню справи, без довгочасних досудових та судових процесів.

Даний інститут після його впровадження в норми КПК став широко використовуватися як альтернатива вирішення кримінально-правових конфліктів. Однак, він потребує вдосконалення. Як на мене, такий учасник як медіатор є необхідним як і закріплення його статусу в КПК. Адже, він допоможе людям знайти спільну мову, підштовхне їх до вирішення конфлікту та укладення угоди.

Чи укладати дану угоду потерпілий вирішує сам. Все залежить від специфіки справи, чи особа що підозрюється є адекватною та може відшкодувати шкоду. Головною при вирішенні даного питання є мета потерпілого: притягнути особу до відповідальності; чи просто стягнути з особи матеріальне відшкодування.

Список використаних джерел

1. Басиста І. В. Практичні проблеми укладення угод про примирення у кримінальному провадженні. *Вісник кримінального судочинства*. 2017. № 1. С. 11-19.
2. Гвоздецький В. Д., Ляш А. О. Угода про примирення у кримінальному провадженні: деякі питання правового регулювання та практичного вирішення. *Часопис Національного університету «Острозька академія»*. Серія Право. 2020. №1 (21). С. 1-24.
3. Глоба М. Види угод про примирення у кримінальному провадженні. *Підприємництво, господарство і право*. 2020. № 8. С. 269-273.
4. Кримінальний процесуальний кодекс України: від 13.04.2012:№4651VI. *Відомості Верховної Ради України (ВВР)*. 2013, № 9-10, № 11-12, № 13. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17/conv#n3768> (дата звернення: 01.11.2021).

5. Литвинчук, О. І. (2018). Особливості кримінальних проваджень на підставі угод. *Вісник Луганського державного університету внутрішніх справ імені Е.О. Дідоренка*. № 2(82). С. 249-257.
6. Саєнко Г. Є. Провадження на підставі угод у кримінальному процесі. автореф. дис. ... канд. юр. наук: 12.00.09. Київ, 2017. 20 с.
7. Сіроткіна М. Ініціювання укладення угоди про примирення в кримінальному провадженні. *Підприємництво, господарство і право*. 2020. № 8. С. 291-296.
8. Турман Н. Поняття та значення угоди про примирення у кримінальному процесі України. *Підприємництво, господарство і право*. 2017. № 12. С. 273-277
9. Чумак К. Укладення угоди про примирення: підстави, зміст, сторони. *Науковий часопис Національної академії прокуратури України*. № 4. 2016. С. 186-195.

References

1. Bassist, I. V. (2017). Praktychni problemy ukladennya ugod pro prymyrennnya u kryminalnomu provadzhenni [Practical problems of concluding conciliation agreements in criminal proceedings]. *Bulletin of criminal proceedings – Visnyk kryminalnoho sudochynstva, 1*, 11–19 [in Ukrainian].
2. Gvozdetsky, V. D. & Lyash A. A. (2020). Ugoda pro prymyrennnya u kryminalnomu provadzhenni: deyaki pytannya pravovogo reguluyvannya ta praktychnogo vyrishennya [Agreement on conciliation in criminal proceedings: some issues of legal regulation and practical solution]. *Journal of the National University «Ostroh Academy»*. «Law» series – *Chasopys Natsionalnoho universytetu «Ostrozka akademiif»*. Seriya «Pravo», 1 (21), 1-24 [in Ukrainian].
3. Globa, M. (2020). Vydy ugod pro prymyrennnya u kryminal`nomu provadzhenni. [Types of conciliation agreements in criminal proceedings]. *Entrepreneurship, economy and law – Pidpryemnytstvo, hospodarstvo i pravo, 8*, 269-273 [in Ukrainian].
4. Kryminalnyy protsesualnyy kodeks Ukrayiny [Criminal Procedure Code of Ukraine]: vid 13.04.2012 № 4651VI (2103). *Vidomosti Verkhovnoyi Rady Ukrayiny (VVR) – Bulletin of Verkhovnoa Rada of Ukrayine (VVR), № 9-10, № 11-12, № 13*. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17/conv#n3768> [in Ukrainian].
5. Litvinchuk, O. I. (2018). Osoblyvosti krymina nych provadzhzen na pidstavi ugod. [Features of criminal proceedings on the basis of agreements]. *Bulletin of Luhansk State University of Internal Affairs named after E.O. Didorenko – Visnyk Luhanskoho dhavnoho universytetu vnutrishnikh sprav imeni E.O. Didorenka, 2* (82), 249-257 [in Ukrainian].
6. Saenko, G. E. (2017). *Provadzhennya na pidstavi ugod u kryminal`nomu procesi. [Proceedings on the basis of agreements in criminal proceedings]: author's ref. dis. ... Cand. jur. science: 12.00.09. Kyiv* [in Ukrainian].
7. Sirotkina, M. (2020). Inicyuvannya ukladennya ugody pro prymyrennnya v kryminal`nomu provadzhenni [Initiation of a conciliation agreement in criminal proceedings]. *Entrepreneurship, economy and law – Pidpryemnytstvo, hospodarstvo i pravo, 8*, 291-296 [in Ukrainian].
8. Thurman, N. (2017). Ponyattya ta znachennya ugody pro prymyrennnya u kryminal`nomu procesi Ukrayiny [The concept and significance of the conciliation agreement in the criminal process of Ukraine]. *Entrepreneurship, economy and law – Pidpryemnytstvo, hospodarstvo i pravo, 12*, 273-277 [in Ukrainian]
9. Chumak, K. (2016). Ukladennya ugody pro prymyrennnya: pidstavy, zmist, storony. [Concluding a reconciliation agreement: grounds, content, parties]. *Scientific journal of the National Academy of the Prosecutor's Office of Ukraine – Naukovyi chasopys Natsionalnoi akademii prokuratury Ukrainy, 4*, 186–195 [in Ukrainian].

Стаття надійшла до редакції 26.11.2021.